

ЗМІСТОВА СТРУКТУРА ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

А Розглянуто змістову структуру предметної компетентності майбутніх лікарів. У структурі предметної компетентності виділено мотиваційно-ціннісний, гностичний, діяльнісний компоненти, що знаходяться у нерозривному взаємозв'язку та взаємозалежності. Мотиваційно-ціннісний компонент предметної компетентності визначено як професійно-особистісну характеристику, що відбиває систему ціннісних ставлень майбутнього лікаря до професійної діяльності та її результатів і забезпечує умови для реалізації професійних функцій у процесі виконання посадових обов'язків; гностичний – передбачає наявність у студентів уявлень про характер розвитку своєї професійної галузі, володіння знаннями з медичного правознавства, розуміння сутності предметної компетентності особистості, механізмів її прояву; діяльнісний – характеризується готовністю діяти, керуючись правовими знаннями і переконаннями відповідно закону: користуватися своїми правами, виконувати обов'язки, а також уміти відстоювати свої права у випадку їхнього порушення.

Окреслено правові знання: знання основних положень теорії права; знання різних галузей права; знання основних нормативно-правових актів України, що регулюють професійну медичну діяльність; знання прав і обов'язків медичних працівників і пацієнтів.

Виокремлено професійно-правові вміння майбутніх лікарів, зокрема: вміння застосовувати положення норм права в конкретних практичних ситуаціях; уміння реалізувати свої права у відповідності до правових норм; уміння захищати цивільні права лікарів і пацієнтів; уміння здійснювати юридичну оцінку у разі неналежного надання допомоги хворому, професійним правопорушенням медичного персоналу тощо.

Ключові слова: компетентність; предметна компетентність; правові знання; правові вміння; майбутній лікар; правознавство; медичне правознавство

С Khmil Iryna. Content Structure of Subject Competence of Future Doctors

The content structure of subject competence of future doctors is considered. The structure of subject competence identifies as motivational-value, gnostic, activity components those are interconnected and interdependent. The motivational-value component of subject competence is defined as a professional-personal characteristic, which reflects the system of values of the future doctor to professional activity and its results and provides the conditions for the exercise of professional functions in the process of performing their duties; gnostic – means that students know about the nature of their professional field, knowledge of medical law, understanding the essence of the subject competence of the individual, the mechanisms of its manifestation; acting - characterized by a willingness to act based on knowledge in legislation: to use their rights, do their duties, and be able to defend their rights in the case of their violation.

Knowledge in legislation is outlined: knowledge of the basic principles of the theory of law; knowledge of various fields of law; knowledge of the main normative legal acts of Ukraine in governing professional medical activity; knowledge of the rights and responsibilities of healthcare providers and patients.

The professional and legal skills of future doctors are determined, in particular: the ability to apply the provisions of the law in specific practical situations; ability to exercise their rights in accordance with legal rules; ability to protect the civil rights of doctors and patients; ability to carry out legal evaluation in case of inadequate assistance to the patient, professional offense of medical personnel, etc.

Key words: competence; content competence; knowledge in legislation; skills in legislation; future doctor; science of law; medical law

Хміль Ірина Юріївна, старша викладачка кафедри судової медицини та медичного права Національного медичного університету імені О. О. Богомольця

Khmil Iryna, Senior Lecturer, Department of Forensic Medicine and Medical Law, O.O. Bohomolets National Medical University

E-mail: fox877@ukr.net

Актуальність проблеми. Дослідження теоретичних і методичних основ формування предметних компетентностей майбутніх лікарів у процесі вивчення медичного правознавства зумовлена, з одного боку, вимогами нормативних державних документів про освіту, а з іншого, в сучасних соціально-економічних умовах функціонування системи охорони здоров'я суттєво зростають вимоги, що пред'являються до рівня правової підготовки лікарів. Професійна діяльність медичного працівника вимагає вмінь орієнтуватись у численних

юридичних джерелах, що стосуються сфери охорони здоров'я, застосовувати правові норми в конкретних практичних ситуаціях, захищати цивільні права лікарів і пацієнтів різного віку. Відповідно до цього підвищується якість надання медичної допомоги, попереджаються конфлікти між медичними працівниками і пацієнтами, лікар стає захищеним від кримінального та цивільного переслідування. Відтак, правову компетентність лікарів варто розглядати як складник їхньої професійної компетентності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Застосування компетентнісного підходу в освітню практику України були предметом розгляду таких науковців, як: Н. Бібік, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Павленко, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко та ін. До проблеми компетентностей особистості звертаються вчені: Н. Босак, О. Вознюк, І. Дроздова, О. Мамчич, М. Пентиліук, Н. Тализіна, В. Тернопільська, Л. Шевчук тощо. Питання формування предметних компетентностей у своїх працях досліджували А. Будас, Н. Письменна, О. Пишко та ін.

Водночас аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про недостатню розробленість теоретичних засад формування предметної компетентності майбутніх лікарів, зокрема, у процесі вивчення медичного правознавства, що негативно позначається на процесі їхньої професійної підготовки.

Мета статті: розкрити зміст і структуру предметної компетентності майбутніх лікарів та охарактеризувати особливості їхньої мотиваційно-ціннісної сфери; здійснити аналіз видів правової поведінки особистості; окреслити правові знання та професійно-правові вміння майбутніх лікарів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Правова підготовка майбутніх лікарів є базовою системоутвірною ланкою у формуванні їхніх предметних компетентностей. Предметну компетентність можна окреслити як сукупність набутих майбутнім лікарем знань із правознавства, вмінь, особистісних якостей, необхідних для виконання певних дій із метою розв'язання проблем, ситуацій згідно з приписами норм права. У структурі предметної правової компетентності виокремлено: знання та розуміння теорій медичного правознавства; здатність сприймати нові знання в галузі медичного правознавства, вміння інтегрувати їх у цілісну систему власних знань; здатність орієнтуватися на рівні спеціаліста в певній вузькій галузі медичного правознавства, яка лежить поза межами обраної спеціалізації та екстраполювати отримані знання у практичну діяльність.

Знання й уміння з правознавства є фундаментом правової предметної компетентності майбутнього лікаря, оскільки без уявлень і знань про право не може формуватися готовність слідувати його нормам, ціннісне ставлення до нього та здатність чинити значущі правові діяння. Зазначимо, що предметні вміння передбачають розв'язання майбутнім лікарем пізнавальних завдань правового змісту в освітньому процесі та життєвих ситуаціях.

З огляду на це, майбутній лікар має знати основні принципи і положення конституційного, трудового, цивільного, сімейного, адміністративного, кримінального права; права пацієнта й лікаря, обов'язки, вміти орієнтуватись у діючих нормативно-правових актах про працю, застосовувати норми законодавства про працю в конкретних практичних ситуаціях, захищати цивільні права лікарів і

пацієнтів; знати основи свого правового статусу і правового статусу пацієнтів. Задля того, щоб захищати права у випадку їхнього порушення, а не тільки здійснювати правомірну діяльність.

У структурі предметної компетентності майбутніх лікарів виокремлюємо мотиваційно-ціннісний, гностичний, діяльнісний компоненти. Необхідним складником мотиваційно-ціннісного компонента предметної компетентності майбутніх лікарів є мотиви. «Мотив як усвідомлена спонука до певної дії, – зазначає С. Рубінштейн, – власне і формується від того, як людина враховує, оцінює, зауважує обставини, в яких вона перебуває, усвідомлює мету, що перед нею постає. Від ставлення до них і народжується мотив із його конкретною змістовністю, необхідною для реальної життєвої дії, що його породжує, але, щоб стати таким, він повинен сам формуватися» [4, с. 564]. Можна засвідчити у зв'язку з цим, наявність безпосереднього зв'язку і взаємозумовленості характеру мотивації й результативності навчання, пізнавальних інтересів, потреб студентів-медиків.

Важливо наголосити, що мотивацію визначають як систему чинників, що детермінують поведінку (потреби, наміри, ціль, мотив) та процес, що стимулює і підтримує активність особистості на потрібному рівні [3]. Тобто мотивація є системою мотивів, що детермінують певну діяльність, а мотив відповідно належить суб'єкту діяльності та є його стійкою особистісною властивістю, що із середини спонукає до певних дій. З огляду на це, особистості притаманний цілий комплекс мотивів: внутрішні (характеризуються психологічними властивостями); зовнішні (умови діяльності) [2].

Формування предметної компетентності майбутніх лікарів зумовлюються складною ієрархічною системою суспільно-значущих й особистісних мотивів, у якій вищим рівнем мотивації є перетворення потреби в свідомий інтерес, особистісну цінність, а цінності – у мету діяльності. Розвиток мотивів професійної діяльності здійснюється у напрямі від зовнішніх спонук до появи власних мотиваційних утворень [6].

У такому контексті, мотиваційно-ціннісний компонент предметної компетентності визначаємо як професійно-особистісну характеристику, що відбиває систему ціннісних ставлень майбутнього лікаря до професійної діяльності та її результатів і забезпечує умови для реалізації професійних функцій у процесі виконання посадових обов'язків.

Серед провідних мотиваційних складників, що характеризують предметну компетентність майбутніх лікарів, можна виділити: мотиви інтересу до обраної професії; мотиви, пов'язані з відображенням особливостей професійної діяльності медичного працівника; мотиви, що дозволяють особистості розвиватися у процесі професійної діяльності (саморозкриття, самоствердження, са-

морезалізація). Можемо стверджувати, що мотиваційно-ціннісний компонент виконує стимулювальну функцію.

Відповідно до характеру мотивації вирізняють такі види правової поведінки особистості [5, с. 356–388]: 1. Соціально-активна поведінка. Вона виявляється у розвинутій правосвідомості особистості, усвідомленій готовності використовувати надані правом можливості, керуватися ними у повсякденній життєдіяльності. Така усвідомленість найефективніше спонукає до активних правових дій. 2. Звична поведінка. Слідування засвоєним правовим нормам є для особистості звичайним поведінковим актом, за якого індивід не ставить під сумнів правильність певних вимог, норм, що пред'являє до нього суспільство, а слідує їм. Усвідомлення індивідом доцільності й необхідності визначеного типу поведінки стає тією нормою, що визначає ставлення людини до дійсності. Вона усвідомлює, що діяти таким чином найдоцільніше. 3. Конформістська поведінка виявляється у пасивному дотриманні особистістю норм права, пристосування, підпорядкування своєї поведінки думці та діям оточуючих. 4. Маргінальна поведінка – така поведінка індивіда, що знаходиться на межі асоціальної поведінки, що веде до правопорушень. Разом з тим, таким індивід не стає, оскільки боїться покарання, осуду колективу тощо. В правовому плані маргінальність характеризується особливим станом особистості, перехідним між правомірною і протиправною поведінкою.

Важливо наголосити, що оволодіння майбутніми лікарями предметною компетентністю у процесі вивчення медичного правознавства сприяє виробленню соціально-активної поведінки, яка виявляється в дотриманні правомірної поведінки, виборі поведінки в межах визначених нормами права.

Наступним компонентом предметної компетентності майбутніх лікарів визначено гностичний. Він передбачає наявність у студентів уявлень про характер розвитку своєї професійної галузі, про шляхи досягнення успіху в обраній сфері діяльності, володіння знаннями з медичного правознавства, розуміння сутності предметної компетентності особистості, механізмів її прояву, готовність до постійної самоосвіти протягом усього життя. Гностичний компонент виявляється в умінні майбутніх лікарів свідомо контролювати результати навчальної діяльності, рівень власного особистісного й професійного розвитку.

Зміст предметної компетентності майбутніх лікарів характеризується такими правовими знаннями: 1) знання основних положень теорії права; 2) знання різних галузей права (конституційного, цивільного, трудового, сімейного, адміністративного, кримінального); 3) знання основних нормативно-правових актів України, що регулюють професійну медичну діяльність; 4) знання прав і обов'язків медичних працівників і пацієнтів.

Таким чином, гностичний компонент предметної компетентності передбачає наявність у майбутніх лікарів знань та усвідомлення важливості цих знань в обраній професії. Він виконує орієнтаційну функцію.

Визначення діяльнісного компонента у структурі предметної компетентності майбутніх лікарів обумовлено тим, що засвоєння спеціальних знань із медичного правознавства необхідний, але й недостатній елемент змісту предметної компетентності. Важливим вбачається засвоєння студентами не тільки визначеної системи знань, а й розвиток здатності застосовувати отримані знання для успішної професійної діяльності. Діяльнісний компонент характеризується готовністю діяти, керуючись правовими знаннями і переконаннями, відповідно до закону: застосовувати свої права, виконувати обов'язки, а також уміти відстоювати свої права у випадку їхнього порушення.

Загалом, згідно з науковими дослідженнями, вміння – це здатність людини виконувати певну діяльність чи дію на основі отриманого раніше досвіду. Психологічною основою вміння є розуміння взаємозв'язку між метою діяльності, умовами і способами її виконання. Набуті людиною вміння не тільки визначають якість її діяльності, але й збагачують її досвід, можуть стати якістю особистості [1].

Предметна компетентність майбутніх лікарів включає проєктувальні, організаційні, технологічні, інформаційно-комунікаційні, аналітичні вміння. Проєктувальні вміння полягають у здатності студента визначати тактичні та стратегічні завдання, через досягнення яких реалізується предметна компетентність. Організаційні виявляються в умінні індивіда управляти власною навчальною діяльністю, зокрема, щодо вивчення медичного правознавства. Технологічні вміння – добір відповідних видів і прийомів навчальної роботи. Інформаційно-комунікаційні презентують уміння використовувати нові технології інформації та комунікації та уміння студентів орієнтуватися в інформаційних потоках і відбирати, обробляти, зберігати та продуктивно використовувати інформацію, що стосується норм права. Аналітичні вміння – здатність аналізувати, порівнювати, транслювати, трансформувати, досягаючи поставленої мети та уміння адекватно оцінювати рівень власних знань і умінь з медичного правознавства.

Можна виокремити такі професійно-правові вміння майбутніх лікарів: 1) уміння застосовувати положення норм права в конкретних практичних ситуаціях; 2) уміння реалізувати свої права у відповідності до правових норм; 3) уміння захищати цивільні права лікарів і пацієнтів; 4) уміння здійснювати юридичну оцінку в разі неналежного надання допомоги хворому, професійним правопорушенням медичного персоналу тощо.

Презентовані нами структурні компоненти предметної компетентності майбутніх лікарів виступають як єдиний

цілісний план особистісної організації, вони знаходяться в нерозривному взаємозв'язку і взаємозалежності один з одним і не можуть функціонувати ізольовано. Розвиток цих складників, їхнє цілісне формування повинно забезпечуватися в системі професійної підготовки медичних працівників і бути нерозривно пов'язаними з її змістом, методикою презентації знань, педагогічною компетентністю викладачів, знаннями, уміннями студентів з медичного правознавства.

Висновки. Освітня модель навчання відповідає вимогам сьогодення та спрямована на формування предметної компетентності майбутніх лікарів у процесі вивчення медичного правознавства та їхньої професійної підготовки. Оволодіння знаннями, вміннями та навичками з медичного правознавства здійснюється за активної участі здобувачів освіти, яким надана можливість планувати траєкторію особистісного розвитку, визначати шляхи досягнення навчальних цілей, відстежувати власну успішність із метою професійного самовдосконалення. У структурі предметної компетентності виділено мотиваційно-ціннісний, гностичний, діяльнісний компоненти, що знаходяться в нерозривному взаємозв'язку і взаємозалежності.

Перспективи подальших досліджень. Проведення дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Нагальними залишаються питання: самостійної роботи у процесі формування предметної компетентності майбутніх лікарів; удосконалення системи форм і методик професійної підготовки майбутніх лікарів.

Список використаних джерел

1. Большая советская энциклопедия / под общ. ред. Б. А. Введенского. 2-е изд. Москва : Большая советская энциклопедия, 1956. Т. 44. 672 с.
2. Довмантович Н. Г. Аналіз мотивації навчальної діяльності студентів у медичному училищі. *Нова педагогічна думка*. 2017. № 1. С. 78–80.
3. Загальна психологія : підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. Київ : Либідь, 2005. 464 с.
4. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. Москва : Педагогика, 1973. 424 с.

5. Теория государства и права : учебник / под общ. ред. О. В. Мартышина. Москва : Норма, 2007. 496 с.
6. Тернопільська В. І. Сучасні тенденції мотивації навчально-професійної діяльності студентів. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ : НУОУ, 2012. Вип. 5 (30). С. 141–144.
7. Тернопільська В. І., Дерев'янюк О. В. Визначення критеріїв сформованості професійної компетентності майбутніх гірничих інженерів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 31. С. 264–267.
8. Тернопольская В. И., Бакулина О. С. Особенности формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по налогообложению и таможенному делу. *International scientific journal «Progress»*. Tbilisi : International Publishing House «Progress», 2018. № 1–2. Р. 94–97.
9. Тернопільська В.І. Структура професійної компетентності майбутнього фахівця. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2012. № 9. С. 208–213.

References

1. Vvedenskogo, B. A. (Ed.). (1956). *Bol'shaja sovetskaja jenciklopedija* [Great Soviet Encyclopedia]. Moskva: Bol'shaja sovetskaja jenciklopedija [in Russian].
2. Dovmantovych, N. H. (2017). Analiz motyvatsii navchalnoi diialnosti studentiv u medychnomu uchylischi [Analysis of motivation of educational activity of students in medical school]. *Nova pedahohichna dumka* [New pedagogical thought], 1, 78-80 [in Ukrainian].
3. Skrypchenko, O. V., Dolynska, L. V., Ohorodniichuk, Z. V. et al. (2005). *Zahalna psykhologhiia* [General Psychology]: pidruchnyk. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Rubinshtejn, S. L. (1973). *Problemy obshhej psihologii* [Problems of General Psychology]. Moskva: Pedagogika [in Russian].
5. Martysheina, O. V. (Ed.). (2007). *Teoriya gosudarstva i prava* [Theory of State and Law]. Moskva: Norma [in Russian].
6. Ternopil'ska, V. I. (2012). Suchasni tendentsii motyvatsii navchalnoprofesiinnoi diialnosti studentiv [Modern tendencies of motivation of educational and professional activity of students]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy* [Bulletin of the National University of Defense of Ukraine], 5 (30), 141-144 [in Ukrainian].
7. Ternopil'ska, V. I., & Derev'ianko, O. V. (2012). Vyznachennia kryteriiv sformovanosti profesiinnoi kompetentnosti maibutnykh hirnychikh inzheneriv [Determination of criteria for the formation of professional competence of future mining engineers]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriya: Pedahohichni nauky* [Scientific journal of MP Dragomanov NPU. Pedagogical Sciences], 31, 264-267 [in Ukrainian].
8. Ternopol'skaja, V. I., Bakulina, O. S. (2018). Osobennosti formirovaniya professional'noj kompetentnosti budushhih specialistov po nalogooblozheniju i tamozhennomu delu [Features of the formation of professional competence of future specialists in taxation and customs]. *Mezhdunarodnyj nauchnyj zhurnal "Progress"* [International scientific journal "Progress"]. Tbilisi: "Progress", 1-2, 94-97 [in Russian].
9. Ternopil'ska, V. I. (2012). Struktura profesiinnoi kompetentnosti maibutnoho fakhivtsia [The structure of professional competence of the future specialist]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy], 9, 208-213 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 13.01.2020